

Mats Wingborg

Idéer för mer kunskaper i skolan

Slutsatser utifrån John Hattie, McKinsey, Skolverket, Cambridge Primary Review, Diane Ravitch, Michael Fullan, Lennart Grosin, Dylan Wiliam, Jonas Vlachos, Nossebro skola och Haninge kommun

arenaidé

Publicerat i januari 2012

©Författaren och Arena Idé

Bild: Rico Nowatschin/Wikimedia Commons

Arena Idé är en del av Arenagruppen

www.arenagruppen.se

Arenagruppen

Drottninggatan 83

111 60 Stockholm.

Tel (vx): 08-789 11 60

Fax: 08-411 42 42

”De frågor som dominerar den svenska skoldebatten handlar om skolans organisation, struktur och yttre form – gemensamt för dem är att de har liten eller obefintlig påverkan på elevernas studieresultat.”

”Det engelska ordet för elev är pupil, vilket har samma ursprung som det svenska pupill. Det är vad det handlar om. Den enskilde eleven ska vara skolans ögonsten.”

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
1. FOKUS PÅ DEN ALLT LÄGRE KUNSKAPSNIVÅN	5
2. BAKGRUND – DEN SVENSKA SKOLANS UTVECKLING	6
3. HATTIES FORSKNINGSRISULTAT	8
VIKTIGAST ÄR VAD SOM SKER I KLASSRUMMET	9
ACCELERATION, MICROTEACHING OCH UTVÄRDERINGAR	11
STÖD HEMIFRÅN	11
FAKTORER SOM HAR EN NEGATIV ELLER OBEFINTLIG PÅVERKAN.....	12
DEN MEST NEGATIVA FAKTORN – ATT BYTA SKOLA	13
4. MCKINSEY-STUDIEN	13
SEX CENTRALA SLUTSATSER FÖR ATT FÖRBÄTTRA ETT SKOLSYSTEM	14
5. SKOLVERKETS FORSKNINGSOVERSIKT	16
LÄRARNAS KOMPETENS OCH DIDAKTISKA FÖRMÅGA	16
SKOLLEDARNAS BETYDELSE	17
NEJ TILL INNEHÅLLSLIG INDIVIDUALISERING AV UNDERVISNINGEN.....	18
KLASSERNAS STORLEK	18
EFFEKTEN AV NIVÅGRUPPERING	18
EFFEKTEN AV DEN SVENSKA SKOLVALSREFORMEN	19
RESULTAT ANGÅENDE BETYDELSEN AV ORDNING OCH REDA I KLASSRUMMET	19
RESULTAT ANGÅENDE EFFEKTEN AV ÅLDERSINTEGRERADE KLASSER	20
RESULTAT ANGÅENDE EFFEKTEN AV SPECIALPEDAGOGIK	20
EFFEKTEN AV MODERSMÅLSUNDERVISNING	20
EFFEKTIVA METODER FÖR BÄTTRE LÄSINLÄRNING.....	20
SEGREGATION OCH SKOLRESULTAT	21
6. CAMBRIDGE PRIMARY REVIEW	21
FÅ BORT BARNFATTIGDOMEN	22
EN SKOLA DÄR ELEVERNA BLIR MOTIVERADE ATT AV SKOLANS BILDNINGSMÅL OCH VÄRDEN.....	22
LÄRARNAS SKA BEHÄRSKA MÅNGA METODER FÖR ATT FÖRMEDLA KUNSKAP	22
LÄRARNAS SKA FÖRKLARA SYFTET MED UNDERVISNINGEN	22
EN SKOLINSPEKTION SOM FÖLJER VAD SOM SKER I SKOLAN	23
EFFEKTEN AV NATIONELLA PROV	23
7. DIANE RAVITCH – THE DEATH AND LIFE OF THE GREAT AMERICAN SCHOOL SYSTEM ..	24
8. MICHAEL FULLAN – LEARNING IS THE WORK	25
9. LENNART GROSIN – SKOLKLIMAT, PRESTATION OCH ANPASSNING	26
10. DYLAN WILIAM – BEDÖMNING AV LÄRANDET	27
11. JONAS VLACHOS – KONKURRENSENS KONSEKVENSER	29
12. EN FRAMGÅNGSRIK KOMMUN OCH EN FRAMGÅNGSRIK SKOLA	30
ERFARENHETER FRÅN NOSSEBRO SKOLA	30
ERFARENHETER FRÅN HANINGE KOMMUN	33
13. OCH VAD BETYDER DESSA FORSKNINGSRISULTAT OCH ERFARENHETER? ETT FÖRSÖK TILL SLUTSATSER.	35
FEMTON PUNKTER FÖR EN SVENSK SKOLA SOM GER ELEVERNA BÄTTRE KUNSKAPER	36
14. HUR GÅ VIDARE?	41
15. REFERENSER OCH LITTERATURTIPS	42

1. Fokus på den allt lägre kunskapsnivån

Det svenska skolsystemet präglas av två problem. För det första att elevernas skolresultat sjunker. För det andra att den likvärdiga skolan är hotad. Den här rapporten handlar om det första problemet, men som framgår av studien finns länkar mellan de två problemen.

Under de senaste åren har en rad studier tagits fram om vad som behövs för att höja kunskapsnivån i skolan. Det är framför allt tre forskningsstudier som åsyftas:

- *Visible Learning*, John Hattie, Routledge, 2009.
- *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola*, Skolverket, 2009.
- *How the world's most improved school systems keep getting better*, McKinsey, 2010.

Det unika med ovanstående studier är att de bygger på ett mycket stort kvantitativt material. Ett huvudsyfte med den här rapporten är att lyfta fram de mest centrala slutsatserna.

Därutöver finns flera ytterligare studier och enskilda forskare som bidragit med väsentlig kunskap. De som lyfts fram i den här rapporten är:

- *Cambridge Primary Review*, 2009,
- *Diane Ravitch*,
- *Michael Fullan*,
- *Lennart Grosin*,
- *Dylan Wiliam och*
- *Jonas Vlachos*.

Forskning om skolresultat måste dock alltid betraktas med en viss försiktighet. Forskningsresultaten pekar ibland i olika riktning, det finns ett antal inbyggda metodologiska problem och forskare kan vara påverkade av vissa ideologiska och pedagogiska föreställningar. Men dessa reservationer till trots finns ändå skäl för en viss optimism. Genom en rad imponerande forskningsinsatser vet vi i dag mer än någonsin tidigare om vilka faktorer som är avgörande för att höja kunskapsnivån i skolan. I själva verket är det till och med befogat att tala om flera nya genombrott i forskningen. Lyckas vi ta tillvara dessa nya forskningsrön – då har vi också

stora utsikter att skapa en skola där eleverna lär sig mer och får större djup i sin vetenskapliga förståelse.

Ett annat sätt att problematisera dessa forskningsresultat är att diskutera *vilka* kunskaper som skolan ska förmedla. Ytterligare en diskussion handlar om hur kunskap ska definieras och vad som är skillnaden mellan kunskap och färdigheter. Dessa frågor berörs i förbigående i den här rapporten, men står inte i fokus i detta sammanhang.

Ett sätt att testa studier och forskningsöversikter är att jämföra slutsatserna med vad som faktiskt har visat sig framgångsrikt i den svenska skolan. På en skola och i en kommun har elevernas resultat ökat särskilt remarkabelt under senare år i Sverige. Det handlar om Haninge kommun och Nossebro skola i Essunga kommun. I ett särskilt avsnitt i den här studien redovisas vad som skett i Haninge och Nossebro skola. Dessa erfarenheter jämförs sedan med de centrala slutsatserna från forskningen.

I slutet av den här rapporten sammanfattas 15 utgångspunkter för en förnyelse av skolan utifrån forskningsresultaten.

Innan forskningsresultaten presenteras vill vi dock ge en snabb bakgrund till tillståndet i den svenska skolan. I en avgörande bemärkelse är bilden dyster. Skolan har gått igenom snabba förändringar, reform efter reform har genomförts. Men kunskapsnivån har fortsatt att sjunka.

2. Bakgrund – den svenska skolans utveckling

Under de senaste två decennierna har den svenska skolan förändrats i sin grundval. Lärarnas anställningar har flyttats från staten till kommunerna. Kommunerna har tagit över ansvaret för lärarnas fortbildning. Skolan har förändrats från regelstyrning till målstyrning. Elever och föräldrar har fått rätt att välja skola oavsett om den är kommunal eller ett fristående privat initiativ. Företag och organisationer har fått rätt att etablera skolor, men de är skyldiga att följa läroplan och föreskrifter. Stora nedskärningar har genomförts inom utbildningsområdet i samband med finansiella kriser. Skolväsendet har drabbats hårt när kommuner har gjort besparingar.

Parallellt med dessa förändringar har elevernas skolresultat successivt försämrats, både jämfört med resultaten i andra länder och jämfört med tidigare kunskapsnivåer. Skolverkets stora grundskoleutvärdering 2003 visade på tydligt sjunkande kunskaper. Därefter har nedåtgången fortsatt. Enligt PISA 2009 (ett OECD-projekt som undersöker 15-åringars kunskaper) hade kunskaperna sjunkit både hos låg- och högpresterande elever, men det var de lågpresterande som hade tappat mest under den senaste tioårsperioden. Var femte elev når inte upp till grundläggande kunskaper i läsning. Även i matematik har Sverige tappat position och befinner sig numera på en genomsnittlig nivå inom EU. I naturvetenskapliga ämnen ligger Sverige under OECD-genomsnittet. I samtliga har kunskapsnivån i Sverige sjunkit särskilt mycket bland pojkar. Det finns inget som tyder på att den fortsatta försämringen av svenska elevers kunskaper skulle vara bruten. PISA-studierna genomförs vart tredje år, 2012 ska Sveriges skola upp till bevis igen.

Parallellt med de försämrade kunskaperna har segregationen inom den svenska skolan ökat. I allt högre grad har de högpresterande eleverna koncentrerats till vissa skolor och de lågpresterande eleverna till andra skolor. Elevernas resultat i skolan har också i allt större utsträckning blivit beroende av föräldrarnas utbildningsnivå. Elever med högutbildade föräldrar har stora möjligheter att lyckas, medan elever till lågutbildade föräldrar har fått sämre möjlighet att lyckas. Eller uttryckt på ett annat sätt: skolans förmåga att kompensera för föräldrarnas utbildningsbakgrund har försämrats. Tidigare hade den svenska skolan en bättre kompensatorisk förmåga än de flesta andra länder. Numera befinner sig den svenska skolans kompensatoriska förmåga på ett genomsnitt inom OECD. Även när det gäller denna förmåga är trenden sjunkande.

I tidskriften Tiden nr 5/2010 summerar Skolverkets tidigare generaldirektör Per Thullberg utvecklingen av grundskolan sedan perioden efter 1995. Hans omdöme är obönhörligt: ”Utvecklingen är säkerställd. Vi kan på mycket goda grunder konstatera att den svenska skolan i dag ger eleverna sämre möjlighet att inhämta kunskaper än för 15 år sedan. Faktum är att mycket tyder på att kunskapsnivån i den svenska grundskolan var som högst vid 1990-talets mitt – innan de stora reformerna trädde i kraft.”

Försämrade kunskaper i skolan undergräver den svenska kompetensen och hotar att försämra Sveriges konkurrenskraft. Försämrade kunskaper är negativt för den svenska ekonomin. Be-

tygen i grundskolan har också en avgörande betydelse för viljan att studera vidare. Många som lämnar grundskolan med ofullständiga betyg skaffar sig inte någon fortsatt utbildning.

De försämrade resultaten i skolan har också förödande sociala konsekvenser. Låga eller ofullständiga betyg från årskurs 9 ökar dramatiskt risken för framtida psykosociala problem. Där ibland är risken för allvarlig kriminalitet 8–10 gånger så stor bland dem med låga betyg som bland dem med medelhöga eller höga betyg. Även riskerna för långvarig arbetslöshet, drogmissbruk och självmord ökar markant bland dem med låga betyg. Det finns ett nära samband mellan låga betyg och föräldrarnas utbildningsnivå och ekonomiska situation, men låga eller ofullständiga betyg är i sig en faktor som försämrar elevens framtidsmöjligheter. Bland barn som växer upp i samhällets vård är låga eller ofullständiga betyg den starkaste riskfaktorn för framtida sociala problem. Omvänt är en framgångsrik skolgång den starkaste skyddande faktorn för dessa barn.

En slutsats är given. En skola som förhindrar att elever ”misslyckas” är avgörande för svensk ekonomi och en strategi för att motverka framtida sociala tragedier.

3. Hatties forskningsresultat

John Hattie, utbildningsforskare från Auckland University i Nya Zeeland, publicerade 2009 studien *Visible Learning*. Studien är ett resultat av 15 års arbete av Hattie och hans forskargrupp. Efter att studien publicerades har Hattie hållit föredrag och skrivit artiklar där han ytterligare har preciserat resultaten.

Hatties forskning är en meta-meta-studie, det vill säga en studie av 800 metastudier utförda av andra forskare. Totalt handlar det om 50 000 forskningsstudier som omfattar 80 miljoner elever. Ett imponerande kvantitativt material.

Hatties studie har skapat stor internationell uppmärksamhet, även om den inte citerats särskilt ofta i Sverige. I Nya Zeeland har Hatties resultat lett till förändringar i utbildningssystemet. The Times Educational Supplement har utnämnt studien till ”undervisningens heliga graal”.

Hatties studie gäller elever i grund- och gymnasieskolan. Han har inte studerat vad som bidrar till framgångsrika studier för elever över 20 år.

Hattie har analyserat 138 faktorer som påverkar elevernas prestationer. Han både rankar och bedömer faktorernas effekt. Samtidigt är ambitionen att beskriva en sammanhållen modell med flera faktorer som förbättrar elevernas resultat.

Hatties studie bygger inte på teoretiska antaganden om vilka effekter olika faktorer kan ha, utan om vad som faktiskt har hänt när de olika faktorerna funnits för handen.

Hattie undersöker effekterna av olika faktorer. Han konstaterar samtidigt att barn som över huvud taget inte går i skolan ändå något förbättrar sina kunskaper. Därför hävdar Hattie att mycket små positiva förbättringar ska ses som ett misslyckande. Enligt det måttssystem han konstruerar är effekter som understiger 0,15 att betrakta som skadliga, men mest skadliga är faktorer med negativt värde. Effekter mellan 0,15 och 0,40 är måttliga. Effekter som överstiger 0,40 är, enligt Hattie, starka och eftersträvansvärda.

En övergripande slutsats hos Hattie är att de faktorer som han kategoriserar som skolstrukturella har liten effekt på elevernas prestation. Hit hör klasstorlek, skolstorlek, möjlighet att välja skola, programstruktur eller finansieringsform. Det som enligt Hatties forskning har betydelse är i stället helt andra faktorer.

Viktigast är vad som sker i klassrummet

Vilka är då de faktorer som enligt Hattie bidrar till att förbättra elevernas resultat? Hatties centrala budskap är att en skicklig lärare är helt avgörande för framgången. Med skicklighet menas här vissa specifika egenskaper; det handlar om samspelet mellan lärare och elev och om att kontinuerligt få mer kunskap om hur elevernas lärande går till.

Hatties huvudbudskap är att undervisnings- och lärandeprocesserna ska bli synliga för både lärare och elever. Det handlar om att sätta upp tydliga mål för lärare och elever, att se till att målen är realistiska och välavvägda, att lärare och elever delar bedömningar om hur målen uppfylls, att lärare och elever ger varandra löpande feedback och att läraren är emotionellt

engagerad i lärandet. Hattie uttrycker den inställning han eftersträvar med budskapet att lärarna ska se läroprocessen genom elevernas ögon och eleverna ska se sig själva som sina lärare.

Hattie delar också upp detta komplex i en rad faktorer som har stor betydelse för elevernas prestation. Hit hör lärare–elev-relationen (0,72), återkoppling, feedback (0,73), lärartydlighet (0,75), acceleration (0,88), microteaching (0,88), formativ utvärdering (0,90) och elevens egen bedömning (self reported grades) (1,2). Vi ska här förklara innebörden av dessa faktorer.

En god lärare–elev-relation kännetecknas, enligt Hattie, bland annat av tillit och öppenhet. Läraren ska signalera att det inte existerar några ”dumma frågor”. Misstag och missuppfattningar ska uppfattas som en nödvändig del av lärandet. Läraren ska också vara emotionellt engagerad och intresserad av *alla* enskilda elevers lärande och ha stora förväntningar på vad eleverna ska uppnå för resultat.

En fungerande återkoppling, feedback, är enligt Hattie en av de viktiga faktorerna för att skapa en effektiv inläring. Hattie ägnar också mycket utrymme i sin bok åt att utveckla hur återkopplingen ska fungera för att ge resultat. Avgörande är inte bara lärarnas feedback till eleverna utan också elevernas feedback till lärarna om vad de lärt sig, vad de inte förstått, hur läroprocessen fungerat och vad som kan göras bättre. Men det förutsätter också att lärarna är aktiva och beredda att förändra undervisningen och använda olika metoder för olika sammanhang.

En annan form av feedback är att lärare följer och är engagerade i varandras undervisning (exempelvis genom att spela in lektioner med video). Hattie understryker att undervisningen inte är varje enskild lärares ensak. Han vill tvärtom se en avprivatisering av undervisningen.

Ofta handlar återkopplingen till eleverna om ordningen i skolan. Enligt Hattie är det avgörande med aktiva insatser för att reducera störande beteenden i klassrummet. I annat fall går det inte att skapa arbetsro för elever och lärare.

Lärartydlighet handlar om att lärarna ska vara styrande i undervisningen, de ska vara tydliga om mål och syftet med olika metoder. De ska vara emotionellt engagerade och vara intresserade av hur den enskilde eleven lyckas, lärarna måste vidare vara medvetna om varje

elevs kunskaper och mål och anpassa undervisningen efter detta. Lärarna ska vara aktiva och behärska många olika metoder för lärandet.

Acceleration, microteaching och utvärderingar

Acceleration innebär att skolan låter särskilt begåvade och högpresterande elever gå fortare fram genom skolsystemet. Det kan handla om att man låter elever flytta upp en årskurs, men också att man inom ramen för en klass har svårare uppgifter för de elever som ligger längst fram. Acceleration är något annat än nivågruppering.

Microteaching handlar om vissa specifika former av lärarutbildning, att pröva olika sätt att undervisa och sedan tillsammans utvärdera formerna. Hatties studie visar snarare att en lärare bör ha kunskap om flera olika metoder och variera lärandeprocessen beroende på omständigheterna.

Formativa utvärderingar bygger på att utvärderarna själva deltar och är aktiva i verksamheten. När lärare och elever använder metoden utvärderar de inte bara, utan förändrar samtidigt sina attityder och beteendemönster.

Elevens egen bedömning innebär att eleven själv formulerar vilka mål han eller hon ska uppnå med studierna och själv utvärderar om målen är uppfyllda. Hatties studie visar att elever för det mesta själva har en välgrundad uppfattning om hur de lyckas i sina studier. När skolan har höga förväntningar på vad eleverna ska uppnå och när det avspeglar sig i elevernas egna mål, då får också elevernas egna bedömningar och utvärderingar tillsammans med lärarna en positiv effekt på skolresultatet.

Stöd hemifrån

Hattie visar att stöd hemifrån har en positiv verkan på elevernas kunskaper. Det mest avgörande enligt Hattie är dock föräldrarnas förväntningar, medan hjälp med läxor och diskussioner om barnets utveckling har en mer måttlig effekt.

Faktorer som har en negativ eller obefintlig påverkan

En faktor som har en negativ inverkan är att låta elever gå om en klass (-0,16). Andra faktorer som Hattie dömer ut som skadliga eller med obefintlig effekt är åldersblandade klasser, problembaserad inläring och att eleven själv ska bestämma sin inläring.

Vidare är nivågrupperingar inte en framgångsrik metod för att förbättra elevernas resultat (0,16). Framför allt visar Hatties studie att det är negativt att per automatik nivågruppera elever. En orsak är att nivågrupperingar bidrar till att sänka förväntningarna på elever som blir placerade i ”lägre” grupper. Något som är positivt och inte benämns som nivågruppering är att elever under perioder kan behöva stöd i en avskild grupp eller inom klassens ram. Enligt Hattie måste skolan ge ett omfattande och relevant stöd till elever med inlärningssvårigheter.

Till faktorer med måttlig eller svag effekt hör klasstorlek (0,21), individualisering av undervisningen (0,23), sommarskolprogram (0,23) och läxor (0,29). Det betyder inte att Hattie förespråkar att läxorna ska tas bort, enligt honom bidrar läxorna till att föräldrarna intresserar sig mer för barnens skolgång. Det som har stor positiv effekt är föräldrarnas förväntningar på barnens resultat.

Två ytterligare faktorer som enligt Hattie har obefintlig eller måttlig inverkan är lärarutbildning (0,11) och skolledare (0,36). En förklaring till att lärarutbildningen får liten total betydelse är att den har störst inverkan för lärare som ganska nyligen börjat i yrket. För lärare som varit verksamma länge är erfarenheterna av yrkesverksamheten viktigare. Enligt Hattie är samtidigt vissa inslag i lärarutbildningen betydelsefulla. Det gäller vad Hattie kallar micro-teaching, det vill säga att lärarkandidater prövar på olika sätt att undervisa inför andra lärare och studenter.

Även skolledare är en faktor som hamnar långt bak i rangordningen av verksamma faktorer. Enligt Hattie betyder dock det inte att skolledarna är oviktiga. Enligt Hattie är en skolledares viktigaste uppgift att ”organisera det kollegiala lärandet”. Med det menas att en av skolledarnas viktigaste uppgifter är att organisera och initiera former och fora för pedagogisk utveckling på skolan.

Den mest negativa faktorn – att byta skola

Den faktor som enligt Hatties faktor är den mest negativa av alla 138 undersökta och har värdet $-0,34$ är mobilitet, det vill säga byte av skola. Flera studier pekar på att rörlighet mellan skolor ofta leder till perioder av anpassningsproblem, både i relationer till kamrater och till andra elever. Detta stör i sin tur inläringen. Ett skolsystem som främjar att elever byter skola när de möter problem och svårigheter är följaktligen negativt för det samlade skolresultatet (även om det förstås kan finnas enskilda fall där skolbytet kan vara positivt, detta handlar om generella mönster).

Samtidigt finns ett metodologiskt problem med denna effekt. Det är förmodligen vanligare att elever med problem byter skola. Korrelationen beror följaktligen inte enbart på att bytet skapar problem, utan också på vilka elever som ofta byter skola.

4. McKinsey-studien

Konsultfirman McKinsey&Company har kommit med två uppmärksammade rapporter om hur skolor ska kunna förbättras. McKinsey&Company har själva finansierat studien.

Den första studien publicerades 2007 och heter *How the world's best performing school systems come out on top*. Den studie som här kommer att refereras till är uppföljaren från 2010, *How the world's most improved school systems keep getting better*. Studien bygger på en omfattande empirisk undersökning och är skriven av forskarna Mona Mourshed, Chinezi Chijioke och Michael Barber. Därtill finns ett förord av Michael Fullan, professor vid universitetet i Toronto och expert på skolutveckling.

How the world's most improved school systems keep getting better bygger på studier av framgångsrika skolsystem. I studien undersöks 20 länder eller delstater där elevernas kunskapsnivå i grundskolan höjts väsentligt. Några av de undersökta områdena är OECD-länder eller delstater inom OECD-länder. Andra är länder eller delstater i utvecklingsländer. Det råder sålunda stor spännvidd bland de skolsystem som granskats. Det råder också stora skillnader

mellan länderna/delstaterna när det gäller vilken kunskapsnivå eleverna i genomsnitt uppnår. Listan toppas av Singapore, Hongkong, Sydkorea och Ontario i Kanada. I slutet av listan återfinns Minas Gerais i Brasilien, Madhya Pradesh i Indien, Ghana och Jordanien. Sverige är inte med i studien.

Det gemensamma för alla länder/delstater i studien är att man genomfört reformer av skolsystemet och att dessa lett till mätbara förbättringar av elevernas resultat. I studien undersöks och analyseras vilka komponenter som ingått i reformerna och vilka som har haft störst betydelse.

Sex centrala slutsatser för att förbättra ett skolsystem

De viktigaste slutsatserna i *How the world's most improved school systems keep getting better* är följande:

1. Inom alla skolsystem kan det ske märkbara förbättringar av studieresultaten oavsett utgångsläge. Dessa förbättringar kan uppnås inom en tidsperiod på sex år eller mindre. Förbättringarna kan ske för alla elever oberoende av var de lever, kultur eller inkomst.

2. Enligt McKinsey-studien handlar skoldebatten i huvudsak om skolans strukturer och om resurserna till skolan. Detta har betydelse, men det viktiga är att fokusera på innehållet i skolan, hur läroprocesserna går till. Detta är också kännetecknande för de framgångsrika skolsystemen. Där är skolan fokuserad på elevernas inläring och på hur lärandet går till.

3. Det finns olika kluster av åtgärder som kan förbättra ett skolsystem. Vilket kluster som är mest effektivt beror på skolsystemets utgångsläge (skolsystemet kan vara dåligt, hyfsat, bra, framstående eller excellent):

- För att lyfta skolsystem från dåliga till hyfsade behöver skolorna koncentrera insatserna på elevernas läsförmåga och kunskaper i matematik, skapa stöd och struktur och kompetenshöjning för lågutbildade lärare och på central nivå följa upp att alla elever klarar sig över en formulerad miniminivå.
- För att lyfta skolsystem från hyfsade till bra behöver skolorna utveckla tydliga centrala system för att följa upp kvaliteten på elevernas kunskaper, utveckla

system som innefattar ett tydligt ansvarstagande för skolor och lärare, upprätta en tillräcklig finansiering, organisatorisk struktur och fungerande pedagogiska modeller.

- För att lyfta skolsystem från bra till framstående behöver skolorna fokusera på lärande och skolledning i syfte att stärka kompetens och status. Ett verktyg för att uppnå dessa är att tydligare definiera och stärka lärares och skolledares profession.
- För att lyfta skolsystem från framstående till excellent behövs en förändrad attityd i skolan som innebär höga förväntningar på eleverna och en läroprocess där eleverna triggas av varandra, olika metoder används för att nå kunskap, experimenterande uppmuntras.

I skolsystem som fungerar särskilt dåligt är det, enligt studien, nödvändigt med ett centralt dirigerat stöd som innefattar instruktioner för hur skolundervisningen ska utvecklas. Men en sådan centralistisk satsning fungerar inte alls för att vidareutveckla skolor som redan fungerar relativt bra. Enligt McKinsey-studien behövs, oavsett utgångsläge, en kraftfull stimulans för att sätta fart på förbättringarna av ett skolsystem. Det kan handla om larmrapporter, en socioekonomisk kris eller ett byte av politiskt ledarskap. För att förändringen ska kunna drivas igenom krävs en blandning av ”styrande” och ”övertalande” åtgärder.

4. Det finns sex komponenter som återkommer i alla de reformpaket som bidragit till att förbättra skolsystem. (1) Det handlar om att utveckla och stärka lärarnas och skolledarnas kompetens och status i syfte att förbättra undervisningsmetoderna. (2) Det handlar om en bedömning av eleverna och regionala och nationella sammanställningar av elevernas kunskapsnivåer i olika ämnen. (3) Det handlar om databearbetning av elevernas resultat som analyserar hur målen uppnås i olika delar av landet, på olika skolor, i olika ämnen etc. (4) Det handlar om en uppgradering av elevernas kunskapsmål och de nya ambitionerna följs upp av lärarna. (5) Det handlar om förbättrade villkor för lärare och skolledare och möjlighet att ge ekonomiska belöningar till lärare som utför ett extraordinärt arbete. (6) Det handlar om att tydligt formulera utbildningspolitiska policydokument och framhålla mål och prioriteringar.

5. McKinsey-studien ger flera exempel på verktyg som kan användas för att höja nivån i undervisningen. Utgångspunkten är att få i gång processer som utvecklar inläringen. Exempel på verktyg är (1) samarbete och stöd mellan lärare inom samma skola och mellan skolor där mer erfarna och längre utbildade lärare ger stöd till andra, (2) en fokusering på

undervisningsmetoder, exempelvis genom veckovisa planeringsmöten för lärare i samma ämne, lärare och skolledare som observerar andra lärares lektioner, (3) gemensam undervisning med flera lärare involverade där undervisningsmetoderna diskuteras och utvärderas samt (4) en samarbetande praxis som syftar till att förbättra undervisningsmetoderna och till att göra lärarna ansvariga inför varandra.

6. Stimulera ett aktivt ledarskap som initierar förändringar, men som också ser till att underhålla och utveckla reformerna. Ledarskapet bör ha kontinuitet, det handlar både om skolchefer på kommunal nivå och om skolledare på enskilda skolor. Enligt McKinsey-studien stannar de framgångsrika skolstrategerna på sin post i sex år i genomsnitt. Avgörande är också att skolledare aktivt skolar in nästa generation av ledare, vilket skapar smidigare övergångar.

5. Skolverkets forskningsöversikt

I rapporten *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*, Skolverket (2009) sammanställs forskning och utvärderingar som belyser olika faktorer betydelse för elevernas resultat i svensk grundskola. Tyngdpunkten i översikten ligger på kunskapsmålen. Forskare från Göteborg, Uppsala och Växjö universitet har skrivit delar av översikten. Forskarna ansvarar själva för sina slutsatser. Andra delar av rapporten består av analyser utförda av Skolverkets experter. Totalt hänvisar forskarna till omkring 200 studier och forskningsrapporter. En av de studier som Skolverket hänvisar till är Hattie, här finns en viss överlappning av resultaten.

Lärarnas kompetens och didaktiska förmåga

- I Skolverkets rapport görs en distinktion mellan tre olika former av kunskaper som en framgångsrik lärare besitter. Det handlar om ämneskunskaper, pedagogiska kunskaper och ämnesdidaktiska kunskaper ("pedagogical knowledge"). Enligt rapporten finns belägg för att alla dessa kunskaper har betydelse för elevernas resultat, men i synnerhet de didaktiska kunskaperna.

- Enligt rapporten finns starka belägg för att lärares utbildning och erfarenhet har stor betydelse för elevernas läsinlärning.
- När lärare använder flera olika metoder för att förklara undervisningsstoffet gynnas fördjupat lärande och resultat.
- Lärarnas engagemang, självförtroende och trygghet i yrkesrollen samt lärarnas förmåga att skapa starka sociala band till kolleger och elever är avgörande för att läroprocessen ska bli effektiv (lärarnas ”relationella kompetens”).
- Rapporten visar på ett positivt samband mellan andelen behöriga lärare och elevernas resultat. Sambandet är särskilt tydligt för högpresterande elever.
- Avgörande för en framgångsrik undervisning är lärarnas förmåga att ge en kvalificerad återkoppling till eleverna.
- Skolverkets rapport understryker betydelsen av skolpersonalens engagemang i mål- och uppföljningsarbete.
- Rapporten hänvisar till forskning i Sverige som jämfört skolor med olika elevresultat. Faktorer som påverkar resultaten i positiv riktning är: ”a) Fokusering och kombinerad satsning på omsorg och kunskap. b) Lärarna är motiverade, pådrivande, omhändertagande i förhållande till eleverna samt upprätthåller nära och förtroendefulla relationer som underlättar stödinsatser som är anpassade till eleverna.”

Skolledarnas betydelse

- Enligt Skolverkets rapport har skolledarnas ledarskap en central betydelse. Skolledarnas förmåga till kommunikation är en särskilt central faktor. Vidare är skolledarnas pedagogiska ledning viktig, bland annat när det gäller mål- och uppföljningsarbete.

Nej till innehållslig individualisering av undervisningen

- I den svenska grundskolan har användningen av individuella arbetsformer ökat, medan tiden för helklassundervisning minskat, det vill säga tiden för lärarens genomgångar och förhör. Skolverket är positivt till individualisering i betydelsen att undervisningen ska ta hänsyn till varje enskild elevs förutsättningar, men inte till individualisering i betydelsen att skolan överlåter på eleverna att själva utföra uppgifter utan instruktioner och genomgångar. Riskerna är stora att den sistnämnda formen av individualisering undergräver elevernas kunskap och förståelse.
- I och med att undervisning i läsning och skrivning i ökad utsträckning är baserad på individuellt arbete hamnar en större del av ansvaret för inläringen på eleverna själva och på föräldrarna. Det betyder i sin tur att föräldrarnas utbildning och sociala kapital får större betydelse för elevernas resultat.

Klassernas storlek

- Klasstorleken har en viss betydelse för elevernas resultat, men detta gäller i första hand för de yngre eleverna. I studien konstateras dock att den ”entusiasm kring möjligheterna att förbättra elevernas resultat genom minskning av klasstorlek som förelåg vid början av 2000-talet inte längre är så uttalad”.

Effekten av nivågruppering

- Rapporten visar att det inte finns något samband mellan förekomsten av nivågrupperingar i grundskolan och elevernas resultat i gymnasieskolan. Elever med lågutbildade föräldrar misslyckas oftare när matematikundervisningen varit nivågrupperad än när den inte varit det. Det skolan kan vinna på att placera högpresterande elever i samma grupp förlorar man i samma utsträckning på att samla svagpresterande elever i samma grupp. Nivågruppering leder till negativa konsekvenser som lägre förväntningar och sämre självuppfattning hos de svagpresterande. Särskilt stor är risken för inlåsningseffekter när placeringen i en grupp blir permanent.

Effekten av den svenska skolvalsreformen

- Enligt Skolverkets rapport har den svenska skolvalsreformen i internationellt perspektiv varit ”ovanligt långtgående”. De ekonomiska och juridiska villkoren för fristående skolor i Sverige har blivit mer förmånliga än i de flesta andra länder, däribland USA och Storbritannien. Den svenska skolvalsreformen innefattar i själva verket flera olika moment: elevens/föräldrarnas möjlighet att välja skola, skolpengen som följer eleven samt den fria etableringsrätten av skolor (förutsatt att de följer uppställda kriterier). Skolverket hänvisar till en rad forskningsprojekt om skolvalsreformen. Resultaten är inte entydiga utan pekar i olika riktning. En konsekvens är dock att elevsegregationen kopplad till föräldrarnas utbildningsbakgrund har ökat. En annan effekt är att skolvalsreformen lett till att en del av eleverna i mångkulturella områden – och då framför allt elever med höga betyg och flickor – lämnat förortsskolor för att i stället börja på innerstadsskolor med högre resultatnivå. Den ökande segregationen är otvetydig och den har en totalt sett negativ påverkan på elevernas samlade resultat, bland annat därför att förväntningarna på elevernas resultat hotar att sänkas vid ”lågpresterande” skolor. Det råder emellertid en viss oenighet bland forskare om orsakerna till den ökande segregationen. Vissa pekar på skolvalsreformen, andra på den ökande boendesegregationen. Samtidigt råder ingen tvekan om att skolvalssystemet bidragit till ökad segregation, frågan är snarast hur stark effekten har varit. En annan fråga är exakt vilka delar av skolvalsreformen som alstrat segregation (skolval, skolpeng, den fria etableringsrätten).

Resultat angående betydelsen av ordning och reda i klassrummet

- En viktig faktor som lyfts fram av Skolverket är ordningen i skola/klassrum. I den forskning som redovisas finns stöd för att skolor som arbetar aktivt med att förbättra de sociala relationerna på skolan också uppnår bättre skolresultat.

Resultat angående effekten av åldersintegrerade klasser

- Rapporten visar på sämre resultat i årskurs 6 för de elever som gått i åldersintegrerade klasser.

Resultat angående effekten av specialpedagogik

- Skolverket visar att specialpedagogiskt stöd kan ha positiv effekt på individnivå för att förbättra skolresultat och skapa en mer positiv självbild.

Effekten av modersmålsundervisning

- Elever med annat modersmål än svenska tenderar att lyckas bättre i skolan om de deltagit i modersmålsundervisning jämfört med de elever som inte deltagit i modersmålsundervisning eller de som avbrutit modersmålsundervisningen.

Effektiva metoder för bättre läsinlärning

- I Skolverkets rapport redovisas forskning som sammantaget lyfter fram åtta kriterier för en effektiv läs- och skrivundervisning: ”a) Höga förväntningar på alla elever. b) Balans mellan färdighetsträning och kontextbaserad läsundervisning. c) Lustskapande läsning. d) Integration av läsning och skrivning. e) Undervisning i smågrupper. f) Interaktiv undervisning i kamratgrupper. g) En-till-en-handledning.” Vidare finns stöd i forskningen för att läsinlärningspedagogik som utgår från ljud-teckenkorrespondens ger positiv effekt, i synnerhet för barn till lågutbildade föräldrar. Ytterligare en viktig faktor för att främja läsinlärning är elevernas högläsning, medan det inte finns belägg för att tyst läsning ger samma resultat.
- Enligt rapporten ger inte tyst litteraturläsning självklart positiva effekter på läsflyt och läsförståelse, vilket däremot upprepad högläsning gör.

Segregation och skolresultat

- Skolverket visar att skolornas elevsammansättning har blivit alltmer homogen medan skillnaderna mellan olika skolor och elevgrupper har blivit större. Elevens skola har fått större betydelse för elevernas resultat. Detta betyder att segregationen inom den svenska skolan har ökat. En konsekvens av detta är att det svenska skolsystemet blivit sämre på att erbjuda alla elever en likvärdig utbildning. Enligt Skolverkets rapport finns det även stöd i forskningen för att skolresultaten generellt sett påverkas negativt av en ökad segregation.

6. Cambridge Primary Review

Inom forskningsprojektet Cambridge Primary Review har 31 delrapporter och en slutrapport presenterats (2009). Ledare för projektet har varit professor Robin Alexander, de övriga i forskningsgruppen har rekryterats från Fakulteten för utbildning vid Cambridges universitet. Forskningsprojektet har varit oberoende från den brittiska staten och ambitionerna har varit stora, att ställa en diagnos på förhållandena inom den brittiska grundskolan (primary school) och att komma med förslag till förbättringar. I det syftet har forskningsgruppen genomfört en serie undersökningar. Flera har byggt på omfattande intervjuer med barn i skolan. Vidare arrangerade forskningsgruppen 250 möten med regeringen, oppositionspartier, myndigheter, elever, föräldrar, rektorer, religiösa ledare, polis och socialtjänst. Forskningsgruppen har dessutom granskat material från fyratusen inhemska och utländska källor. En sammanfattning av slutrapportens 640 sidor kan laddas ner från internet.

Konklusionerna i Cambridge Primary Reviews slutrapport handlar om det brittiska skolsystemet. Men flera av slutsatserna kan ändå ha en allmängiltig relevans.

Få bort barnfattigdomen

En central slutsats är att fattigdom och ekonomiska klyftor i samhället obönhörligen påverkar situationen i skolan. Därför behövs, enligt rapporten, kraftfulla insatser för att kompensera skillnader i förutsättningar mellan olika elever. Men även det är otillräckligt, så länge klyftorna i samhället består är det inte möjligt att skapa en skola där alla elever har samma möjligheter. Därför behövs en politik för ökad jämlikhet och i synnerhet satsningar för att minska fattigdomen bland barnfamiljer. Skolan bör vidare effektivt och snabbt ingripa för att stödja sårbara och utsatta elever. Det kan handla om elever från fattiga hem men också om elever med funktionsnedsättning.

En skola där eleverna blir motiverade av skolans bildningsmål och värden

En annan central slutsats är att skolväsendet måste formulera bildningsmål och värden som motiveras för elever och skolpersonal och som sedan genomsyrar all skolverksamhet. Dessa värden ska bidra till att motivera elever och skolpersonal. Enligt rapporten kommer resultaten i skolan att bli bättre om skolarbetet i högre grad drivs av dessa ideella värden, snarare än av detaljerade läroplaner och prov.

Lärarna ska behärska många metoder för att förmedla kunskap

Pedagogiken i klassrummet bör bygga på en bred repertoar av metoder snarare än ett detaljerat recept. Den bör snarare bygga på grundläggande principer än en detaljerad läroplan. Pedagogiken bör också bygga på evidensbaserad forskning om inläring och inte på tillfälliga pedagogiska nycker. Stat och myndigheter bör inte detaljstyra hur undervisningen ska bedrivas. Det är att underkänna lärarnas professionalitet.

Lärarna ska förklara syftet med undervisningen

De många elever som intervjuades av forskargruppen betonade särskilt att det var viktigt att lärarna förklarade vad lektionerna går ut på och vad syftet är med de metoder som används. Lärarna ska vidare lära ut i steg, men se till att stegen inte blir för stora. Dessutom ska lärarna

efter lektionerna eller efter att ett arbetspass är klart sammanfatta vad det är som eleverna bör ha lärt sig.

En skolinspektion som följer vad som sker i skolan

En ny modell för skolinspektioner ska utarbetas som inriktar sig på undervisningen i klassrummet och lärarnas metodik. Detta ska prioriteras till förmån för inspektioner som inriktar sig på att granska skolans dokumentation och resultat av tester.

Effekten av nationella prov

Enligt forskningsgruppen har ökningen av nationella prov haft en negativ effekt på undervisningen. Enligt studien har visserligen provresultaten förbättrats något sedan mitten av 1990-talet, men samtidigt har eleverna inte längre lika breda och allsidiga kunskaper. En av poängerna i resonemanget är att de nationella proven endast undersöker en liten del av vad eleverna lär sig. Om de nationella proven blir styrande för undervisningen kommer undervisningen i allt för hög grad att inriktas på det som tas upp på de nationella proven på bekostnad av annan kunskap. En orsak till detta är att de nationella proven ger incitament för att eleverna ska repetera saker som de redan kan i stället för att lära sig något nytt.

En central punkt i forskningsgruppens resonemang är att det råder en principiell distinktion mellan å ena sidan prov och tester som syftar till att stödja eleverna i lärandet och å den andra sidan prov och tester som primärt syftar till att mäta resultat. Enligt forskargruppen är frågan om det behövs fler eller färre prov felställd. Det avgörande är vilken form av prov det handlar om. Det behövs fler prov som ger kvalificerade bedömningar och som därigenom kan vara ett stöd för elevernas lärande.

”Granskningen visar att efterlevnaden av en snäv inriktning av mål (”standards”) har satt barnens lagstiftade rätt till en bred och balanserad utbildning i fara.” (Cambridge Primary Review, sid 36.)

”Användningen av nationella prov för att utvärdera eleverna, skolor och lokala myndigheter sätter en press på lärarna som förs över på eleverna och skadar deras upplevelse av inläring.

Processen kräver mycket, kanske för mycket, av lärarnas och elevernas tid och av lokala och nationella resurser.” (Key Stage 2 Testing Accountability Review: ”Submission from Professor Robin Alexander, Ms Alison Peacock and Professor Wynne Harlen on behalf of the Cambridge Primary Review”, 20/1, 2011, sid 3–4.)

7. Diane Ravitch – The Death and Life of the Great American School System

Diane Ravitch är professor i utbildningsfrågor vid universitetet i New York. I hennes senaste bok *The Death and Life of the Great American School System* (2010) finns en översikt av en rad forskningsresultat. Huvudbudskapet i boken är dock specifikt. År 2001 initierade presidenten George W Bush kampanjen och skolreformen ”No Child Left Behind” (NCLB). Diane Ravitch var till en början positiv till satsningen. Hon hade också tidigare varit rådgivare i skolfrågor både till George W Bush och till Clinton. Successivt skulle hon dock bli allt mer kritisk till satsningen. Redan undertiteln till hennes bok ger en fingervisning om budskapet: ”How Testing and Choice Are Undermining Education”.

Enligt Diane Ravitch har NCLB i grunden förändrat det amerikanska skolsystemet. Standardiserade tester har blivit det mått som används för att avgöra de allmänna skolornas kvalitet. Detta har i sin tur, enligt henne, inneburit att skolornas undervisning smalnat av. Ämnen som ”historia, samhällskunskap, litteratur, geografi och konst” (sid. 16) har hamnat på undantag. Skolorna koncentrerar sig i stället på att ge basfärdigheter i läsning och matematik eftersom det är dessa kunskaper som bedöms i de nationella proven.

När Diane Ravitch summerar vad NCLB lett till blir kontentan att fokus har hamnat på triviala poängjämförelser, men att skolan sammantaget inte blivit bättre på att förmedla kunskap. Särskilt påtalar Ravitch de försämrade kunskaperna i historia och i de utarmade estetiska ämnena.

Diane Ravitch menar att ett underliggande problem är att skolan i allt högre grad betraktas som en marknad. Hon menar att marknaden kan vara lämplig för att styra många andra områden, men inte skolan. Utbildningssystemet är en offentlig tillgång som bör styras enligt andra principer. Ravitch säger att marknaden har vinnare och förlorare, men skolan ska aldrig ha några förlorare.

8. Michael Fullan – Learning is the work

Michael Fullan är professor vid Ontario Institut för Studier om Utbildning vid universitetet i Toronto. I Kanada har Michael Fullan varit med och lett två stora utbildningsreformer. I dag är Michael Fullan global rådgivare när det gäller utbildning och verksam i en rad länder. Han har publicerat en rad forskningsstudier om en effektiv inläring. Hans centrala teser finns sammanfattade i studien *Learning is the work* (2011).

Michael Fullan vill se en undervisning som tar fasta på vad han kallar ”instruction-achievement nexus”. En grundtanke är att undervisningen ska vara tydlig, specifik och precis. Eleverna ska förstå syftet med undervisningen och vad läraren vill uppnå med de metoder som används. Lärarna ska ha höga förväntningar på varje elev. Undervisningsmetoderna ska utvecklas och bli mer evidensbaserade.

Michael Fullan vill att skolan fokuserar på ett antal tydliga och högt ställda mål. Målen ska vara mätbara och genomsyra arbetet på varje skola.

Han menar att det måste finnas en balans mellan undervisning och bedömning av eleverna. Å ena sidan måste målen följas upp och det är viktigt att få reda på hur undervisningen lyckas. Å andra sidan kan alltför många prov och tester skapa alltför mycket stress och uppfattas som en bestraffning av de elever som misslyckas. Särskilt avgörande är att utforma en effektiv uppföljning för elever med låga resultat utan att den blir pejorativ.

Michael Fullan betonar att det bästa sättet för lärare för att höja kvaliteten på undervisningen är att lära av andra lärare, förutsatt att också dessa har ambitionen att förbättra undervisningen.

Michael Fullan understryker att skolreformer och pedagogiska satsningar blir mer framgångsrika med en stödande ledning. Den måste bygga på både pedagogisk litteratur, anvisningar och coachning. Varje lärare kan inte heller förbättra sitt arbete för sig själv. Det krävs en samordning och dialog mellan lärare och mellan skolor. Skolledarna måste i högre grad få rollen som pedagogiska ledare för skolorna. Det behövs också ett stöd från kommuner och distrikt och från riksnivå om förändringar ska kunna genomföras i stor skala.

9. Lennart Grosin – Skolklimat, prestation och anpassning

Lennart Grosin är docent i pedagogik vid Stockholms universitet. Han är den mest kände svenska forskare som undersökt hur skolor ska fungera för att främja lärandet. En central studie är *Skolklimat, prestation och anpassning i 21 mellan- och 20 högstadieskolor*, Stockholms universitet (2004). Lennart Grosin har även sammanfattat sina slutsatser i en rad artiklar, däribland i antologin *Skolutvecklingens många ansikten*, Myndigheten för skolutveckling (2003). För närvarande arbetar Lennart Grosin med en studie av den pedagogiska förnyelsen vid Nossebro skola (därutöver utförs en annan studie om Nossebro skola av Högskolan i Borås). Studien beräknas vara klar i januari 2012.

Lennart Grosins forskningsfokus är inte undervisningsmetoder i klassrummet, utan snarare hur skolan som organisation och struktur ska vara utformad för att främja en effektiv inläring och ett positivt socialt klimat.

En utgångspunkt för Lennart Grosin är att skolan ska stödja och uppmuntra lärare. Det ska ske genom en aktiv skolledning. Skolledningarnas huvudsakliga arbetsplats ska vara klassrummen. Det är där som undervisningen bedrivs. Även skolledningarna ska sätta kunskapsmålen i centrum. Skolledningarna ska vidare vara tydliga och demokratiska, men också kraftfulla. En annan uppgift för skolledningarna är att initiera kontinuerliga utvärderingar av elevernas kunskaper.

Lennart Grosin framhåller att det behövs ett ökat samarbete mellan lärare kring planering, innehåll och genomförande av undervisningen.

Till det viktigaste hör att rektorn och lärarna har höga förväntningar på varje elev, oberoende av elevens sociala och kulturella bakgrund. En utgångspunkt ska vara att alla är läroaktiga och det avgörande för framgång är undervisningens kvalitet och inte elevernas familjeförhållanden.

Lennart Grosin återkommer ofta till att barn är extremt känsliga för hur de blir bemötta. En bråkig elev som lärare och skolpersonal betraktar som en hopplös buse kommer att förbli en stökig elev, hävdar Grosin.

I valet av undervisningsmetoder ska det råda en hög grad av flexibilitet. Undervisningen ska individualiseras i betydelsen att läraren ska ta hänsyn till varje enskild elevs enskilda förutsättningar.

Lennart Grosin är däremot uttalat kritisk till metoder som bygger på att eleverna själva ska forska fram sin kunskap. I sådan elevstyrd undervisning sviker skolan eleverna genom att abdikera som kunskapsförmedlare. Enligt Grosin blir effekten att elever med dåliga förkunskaper och låg motivation nästan inte lär sig någonting alls.

Lennart Grosin understryker att det behövs ordning och reda i skolan. Det kräver tydliga normer beträffande rättigheter och skyldigheter i det sociala umgänget. Skolledningen och lärare ska uppträda som auktoriteter.

Lennart Grosin menar att en framgångsrik skola utgör en syntes mellan den kunskaps- och den omsorgsinriktade skolan.

10. Dylan Wiliam – Bedömning av lärandet

Dylan Wiliam, professor vid Institutet för utbildning vid Londons universitet, är en världsledande pedagog vars idéer fått stort genomslag i en rad länder. Wiliam har utarbetat en modell som i Sverige går under beteckningen ”Bedömning av lärandet” (BfL). En rad svenska kommuner har utbildat lärare i BfL.

Dylan Wiliam har publicerat en lång rad böcker som alla bygger på omfattande forskning. Den senaste boken heter *Embedded Formative Assessment* (2011).

En grundtanke hos Wiliam är att lärarna genom att utveckla sin bedömnings- och undervisningspraktik bättre kan följa upp olika elevers förutsättningar. Tecken på elevernas lärande används för att anpassa undervisningen så att den möter elevernas inlärningsbehov. Enligt Wiliam finns ett starkt samband mellan elevers prestationer och deras lärares förmåga att utveckla och tillämpa klassrumsbedömning av hög kvalitet. Feedback från lärarna är avgörande för inläringen. Men även elevernas självbedömning och bedömning av andra

klasskamrater har stor betydelse för elevernas lärande. Wiliam menar att denna form av formativ bedömning/formativt lärande kan bidra till att kraftigt förbättra elevernas resultat.

Dylan Wiliam har också en rad konkreta förslag på hur undervisningens kvalitet ska kunna utvecklas:

– Elever ska inte räcka upp händerna när de vill svara på frågor. Det är ständigt samma elever som räcker upp händerna, samtidigt som en stor grupp elever blir passiv och aldrig räcker upp händerna. System med handuppräckning riskerar att passivisera de elever som aldrig räcker upp händerna. I stället ska lärarna slumpvis ställa frågor till olika elever. Det är en bättre metod för att involvera hela klassen i undervisningen.

– Använd koppar med trafikljusfärger (röda, gula, gröna) i klassrummet. Då kan läraren snabbt få svar på frågan om huruvida eleverna förstått en uppgift eller ett resonemang. De elever som markerar rött (förstår inte) kan samlas i en egen grupp och få en extra genomgång.

– Använd mini-whiteboards i klassrummet. Då kan läraren ställa en fråga till hela klassen och alla elever kan samtidigt skriva ner ett svar på tavlan som de sedan visar upp för klassen. Det är ett snabbt sätt att få en överblick av om eleverna kan svara på uppgiften. Den metoden tillfredställer också de särskilt aktiva eleverna som normalt brukar tycka om att räcka upp handen.

– Inled skoldagen med några korta fysiska övningar. Det ökar elevernas motivation och uppmärksamhet. Övningarna kommer att frigöra de rätta kemikalierna i elevernas hjärnor.

– Överge den överdrivna poängsättningen av elever. Låt eleverna i stället få koncentrera sig på lärarnas muntliga och skriftliga kommentarer. Det avgörande är vägledning som fördjupar kunskaperna, inte rangordningen av eleverna.

– Tillåt eleverna att bedöma lärarnas undervisning – deras omdömen är till sist det viktigaste. Att lyssna på eleverna och låta dem få inflytande är i högsta grad upplysande.

11. Jonas Vlachos – Konkurrensens konsekvenser

Jonas Vlachos är docent i nationalekonomi vid Stockholms universitet och knuten till Institutet för näringslivsforskning (IFN). I SNS:s forskningsantologi *Konkurrensens konsekvenser – Vad händer med svensk välfärd?* (Red. Laura Hartman, 2011) har Vlachos skrivit avsnittet Friskolor i förändring. Avsnittet är en analys med utgångspunkt från en rad forskningsstudier.

Jonas Vlachos forskning är inriktad på att undersöka effekterna av den fria etableringsrätten av friskolor, men flera av dessa resonemang har bäring på frågan hur skolan på ett mer effektivt sätt ska förmedla kunskap.

Vlachos konstaterar att det är svårt att isolerat undersöka huruvida ökningen av antalet friskolor bidragit till segregationen eftersom boendesegregationen också har förändrats över tid. Därtill är segregation ett begrepp som kan definieras på flera sätt. De studier som Vlachos refererar till tyder dock på att framväxten av fler friskolor i sig bidragit till att i viss mån öka segregationen.

Vlachos konstaterar vidare att en vidgad segregation kan leda till ökade kunskapsklyftor mellan eleverna, dels på grund av kamrateffekter (klasskamrater kan ha höga eller låga förväntningar på varandra), dels på grund av att skolor med en hög andel högpresterande elever lockar till sig särskilt motiverade lärare.

Av detta drar Vlachos följande slutsats: ”Om en sådan segregation drabbar de lågpresterande eleverna mer än vad den gynnar de högpresterande eleverna riskerar detta att leda till fallande genomsnittsprestationer” (sid. 96).

Ett annat centralt resonemang hos Vlachos är att den fria etableringsrätten av skolor i kombination med skolpengen gör det svårt att styra mot kvalitetsmotiverade huvudmän snarare än vinstdrivande huvudmän. Tvärtom har kvalitetsmotiverade aktörer svårt att vinna budgivning mot aktörer som främjas av stordriftsfördelar och specialkunskaper om skattelagstiftning, finansieringsupplägg, redovisning och marknadsföring.

Detta skapar i sin tur en risk för att icke-kvalitetsmotiverade huvudmän överlever i den ekonomiska konkurrensen på kvalitetsinriktade huvudmäns bekostnad. I nästa steg, menar Vlachos, kommer detta att leda till ökade krav på detaljreglering. Han hävdar att vi redan i dag ser flera tecken på detta (lärarygghetslag, krav på skolledare, lag om skolbibliotek, lag om särskilt stöd, ökad användning av nationella prov, mer detaljerade kursplaner, lag om individuella utvecklingsplaner, inskränkningar av möjligheterna att ge estetiska kurser etc.). Vlachos slutsats är att ”statens önskan att förhålla sig neutral mellan olika drifts- och ägarformer tvingar staten att ta ställning i detaljerade pedagogiska verksamhetsfrågor” (citat från Vlachos blogg, där han förklarar testerna i studien, december 2011).

Dessa detaljregler kan ha olika motiv och effekt. Problemet är om ökningen av friskolor i sig tvingar fram en starkare reglering av hela den allmänna skolan, även när detaljregleringar har negativa bieffekter.

12. En framgångsrik kommun och en framgångsrik skola

En skola och en kommun i Sverige har väckt särskild uppmärksamhet därför att de dramatiskt lyckats förbättra elevernas studieresultat. Det handlar om Nossebro skola 6–9 år, med omkring 300 elever, i Essunga kommun och om grundskolorna i Haninge kommun.

Erfarenheter från Nossebro skola

Vid starten av läsåret 2007/2008 var resultatet vid Nossebro skola 6–9 näst sämst i landet när det gällde skolresultat. Nästan var fjärde elev, 23 procent, lämnade skolan utan godkända betyg i svenska, engelska eller matematik. Det innebar att de inte var behöriga att söka till gymnasieskolan. Det blev startpunkten på en rad förändringar på skolan, som drastiskt skulle förbättra resultaten och det sociala klimatet på skolan.

I en artikel i DN publicerad den 28 november 2011 (”Mirakelskola gav eleverna överbetyg”) hävdas att framgångarna vid Nossebro skola har överdrivits och att en del kan förklaras med att eleverna fått överbetyg. Men även om Nossebro endast nått upp till en nivå som motsvarar genomsnittet i Sverige betyder det ändå att elevernas resultat förbättrats drastiskt jämfört med den tidigare bottenplaceringen. Dessutom hävdar ledningen för skolan att man nu ska ta itu

med betygsinflationen. Det är ett betydligt mer öppet och självkritiskt handlande än vad vi sett från många andra skolor där eleverna fått betydligt högre betyg än vad resultaten vid de nationella proven givit för handen.

Det finns följaktligen starka skäl för att även framgent se Nossebro skola som ett gott exempel. Nossebro skola har både minskat andelen elever som lämnar skolan utan behörighet och höjt den genomsnittliga betygsnivån. Vad var det som hände?

Det finns ett pågående forskningsprojekt om förbättringarna vid Nossebro skola som leds av Bengt Persson, professor i specialpedagogik vid Högskolan i Borås. Till våren 2012 kommer den första större rapporten. Men det som är redan nu går att återge är några av konsekvenserna av förändringsarbetet på skolan.

Den mest påtagliga förändringen vid Nossebro skola var att inga elever med särskilda behov togs bort från de vanliga klasserna. Tidigare hade specialpedagoger arbetat med elever med ADHD, autism och utvecklingsstörning i särskilda grupper. Men i stället för att plocka ut eleverna ur klassrummet började man plocka in speciallärare i stället. Elever med särskilda behov kan visserligen fortfarande få enskilt stöd, men då sker det på håltimmar. Dessutom kan eleverna få extra stöd inom ramen för de vanliga klasserna. Erfarenheten är att speciallärarna även får tid för att hjälpa andra elever. Det har i sin tur lett till en förändrad inställning till specialpedagogerna, att få extra stöd har blivit något som alla har nytta av. Samtidigt har de elever som tidigare gick i mindre grupper kunnat behålla kontakten med de speciallärare som de tidigare hade, vilket bidragit till kontinuitet och trygghet.

Bengt Persson betonar samtidigt att en avgörande faktor har varit att de extraresurser som kommit in i klasserna har varit kompetenta specialpedagoger. Flera forskningsresultat ger belägg för att det inte är fler skolpersonal i sig som bidrar till att öka kvaliteten på undervisningen, utan när mer lärarkompetens kommer in i klassrummet.

I dag utgör en grupp på fyra lärare ett särskilt resursteam vid skolan. Till dem kan andra lärare komma och begära extra stöd vid olika lektioner. Sjätteklasserna och niondeklasserna är särskilt prioriterade. Niorna därför att de går sista året i grundskolan och sjätteklasserna för att de snart ska börja på högstadiet. Alla sjätteklassare får extra lärare i matematik, svenska och engelska ända tills det är uppenbart att eleverna kommer att klara målen. Det finns också

klasser som för det mesta har extra stöd, eftersom de innehåller flera elever med särskilda behov.

Resursteamet och extralärarna handlar inte bara om att de ordinarie lärarna får resurser utifrån. En viktig del i förändringen är att extralärarna och resursteamet kan ge feedback tillbaka till lärarna, att man skapat ett forum för att diskutera hur undervisningen fungerar.

En effekt av de nya klasserna, som också innehåller elever med särskilda behov, är att det sker en större differentiering av undervisningen inom klassens ram, både när det gäller innehåll och metoder. Det skapar också utrymme för de elever som kommit längst att få vissa mer avancerade uppgifter, det vill säga det som Hattie kallar acceleration.

En annan grundval för förändringen var att medvetet försöka ändra skolpersonalens inställning: om en elev misslyckades skulle det uppfattas som ett misslyckande för skolan, elevens resultat skulle vara skolans ansvar. Det har en särskild dimension i en kommun som Essunga där föräldrarnas utbildningsnivå ligger klart under riksgenomsnittet. Enligt en rad forskningsrapporter har föräldrarnas utbildningsnivå ett starkt genomslag på elevernas studieresultat. På Nossebro skola fanns därför en risk att lärarna redan från början skulle ha låga förväntningar på eleverna, vilket i sig skulle ha en negativ effekt. Just låga förväntningar från lärare och föräldrar är nämligen något som drar ner skolresultatet. På Nossebro skola arbetade man därför medvetet med att förändra attityden, att skapa positiva förväntningar på varje elevs förmåga. Elevernas resultat skulle också följas upp, med målet att både lärare och elever var medvetna om hur eleven klarade de uppställda målen.

Ytterligare en avgörande faktor vid Nossebro skola var att övertyga föräldrarna om att omorganiseringen skulle vara av godo. Särskilt viktigt var att förklara förändringen för föräldrarna som ganska nyligen fått reda på att det bästa för deras barn var att få undervisning i en mindre grupp, nu skulle de övertygas till den motsatta uppfattningen, att det bästa för deras barn var att få gå i den ordinarie klassen (men med extra stöd i klassen från speciallärare).

Lärarna vid Nossebro skola började också studera aktuell forskningslitteratur inom det pedagogiska området. Det hade en dubbel effekt, dels fick skolpersonalen kunskaper om vad som är viktigt för att uppnå resultat, dels skapade kunskaperna en trygghet bland skolpersonalen. De hade belegg för att de var på rätt väg.

Bengt Persson kallar den pedagogik som används vid Nossebro skola för ”inkluderande”. Han säger att den idén ligger i linje med tanken om en sammanhållen grundskola. Organisationen i sig signalerar att skolan har tilltro till att alla elever har möjlighet att lära och förkovra sig. Han betonar också att de slutsatser man kan dra från Nossebro skola överensstämmer med de negativa erfarenheter av nivågruppering som påvisats i en rad forskningsstudier. För Bengt Persson är även exkludering av elever med särskilda behov en form av nivågruppering.

Men Bengt Persson menar att dessa två idéer ändå bygger på samma grundval, att inte elevers olikheter i sig är motiv för att särskilja vissa elever. Bengt Persson konstaterar vidare att det knappt finns några studier gjorda där den form av inkluderande pedagogik som används vid Nossebro skola har utvärderats. Däremot finns en hel del forskning som handlar om traditionell nivågruppering.

Förändringarna av undervisningen vid Nossebro skolan har kunnat genomföras utan att personalen behövt utöka sin arbetstid och utan att skolan har fått utökade ekonomiska resurser. (Texten bygger på en intervju genomförd med Bengt Persson den 30/8 2011.)

Erfarenheter från Haninge kommun

För några år sedan hamnade Haninge kommun sist i Sverige i Bris och Lärarförbundets ranking av barn- och skolkommuner. Kommunen genomförde en reformering av skolsystemet. Resultaten förändrades påtagligt. I synnerhet har påvisbara förbättringar av kunskapsnivån skett i framför allt de yngre åldrarna. Läsförmågan i årskurs ett har förbättrats med 50 procent. Även i andra årskurser och andra ämnen har det skett en tydlig förbättring av elevernas resultat. Hur lyckades Haninge med detta?

Enligt Mats Öhlin, chef för barn- och utbildningsförvaltningen i kommunen, har förändringen bestått av två saker: dels en systematisk uppföljning av eleverna och barnens resultat, dels ett försök att förändra attityderna inom organisationen.

När det gäller uppföljningen av elevernas kunskaper fattade kommunfullmäktige beslut om att kunskapsmålen skulle vara en angelägenhet för alla nämnder och förvaltningar. Kommunen

började också genomföra systematiska uppföljningar av elevernas kunskaper i läsning och matematik redan från förskolan.

Formerna för dessa uppföljningar har varit av olika slag. I vissa fall handlar det om systematisk observation av elevernas kunskaper, i andra fall om skriftliga prov (däribland används LUS, Birgitta Allards och Bo Sundblads läsutvecklingsschema). Syftet med uppföljningarna är dubbelt. Både att få en samlad överblick av kunskapsläget, men också att få reda på om enskilda elever har halkat efter och behöver extra stöd.

Mats Öhlin menar att uppföljningarna har haft flera positiva effekter. Från skolpolitiker till lärare i kommunen har förmågan att uppfylla kunskapsmålen kommit mer i fokus. Mats Öhlin berättar att diskussionerna i skolstyrelsen förändrats, numera handlar den mycket mer om hur skolorna lyckats och vilka insatser kommunen kan göra för de elever som inte uppfyller målen.

Mats Öhlin betonar också hur viktigt det är att uppföljningarna sker på ett tidigt stadium. Han menar att det typiska för svenska skolan är att man följer upp elevernas resultat när de lämnar grundskolan och gymnasieskolan.

”Men vad kan man göra när eleverna väl har slutat? Då går det bara att konstatera hur det blev. Om vi däremot gör tidiga uppföljningar finns det möjlighet att rätta till bristerna.”

Den andra förändringen handlade om värderingar. Mats Öhlin menar att en vanlig tolkning av elevernas resultat är att eleverna lyckats eller misslyckats. När det går dåligt betyder det i klartext att det är elevernas fel. I Haninge har budskapet varit att det i stället är skolan som lyckas eller misslyckas. Med en sådan utgångspunkt får skolpersonalen ett ansvar för hur det går. En annan del i attitydförändringen har varit att Haninge kommun har höga förväntningar på elevernas resultat, men utifrån en rimlig ambitionsnivå. Detta kommunicerades till alla lärare i kommunen, både i kommunala skolor och i fristående skolor.

På en enskild punkt har Haninge kommun också drivit på en förändring av pedagogiken. Det handlar om att mindre skoltid ska användas för enskilt individuellt arbete. Mats Öhlin hänvisar till Skolverkets *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003, NU-03* (publicerad 2004), den hittills största utvärderingen av den svenska grundskolan. Ett av budskapen där rörde den snabba ökningen av den skoltid som användes för enskilt individuellt arbete.

Utvecklingen fick stark kritik eftersom eleverna ofta hade bristfälliga instruktioner eller inte förstått uppgifterna, vilket i sin tur ledde till att mycket av arbetet blev meningslöst.

Nästa steg för att ytterligare höja resultatnivån i Haninge blir, enligt Mats Öhlin, att ännu bättre involvera skolledningarna i det pedagogiska arbetet. Mats Öhlin konstaterar att många rektorer i dag är upptagna med ekonomi, personalfrågor och lokaler och nästan aldrig har tid att besöka klassrum och ta del av undervisningen. I stället menar han att rektorerna ska vara pedagogiska ledare. De måste få bättre kunskap om vad som faktiskt sker i klassrummen. Då behöver de också få använda mer arbetstid åt sitt pedagogiska ledarskap. (Texten bygger på en intervju genomförd med Mats Öhlin den 28/8 2011.)

13. Och vad betyder dessa forskningsresultat och erfarenheter? Ett försök till slutsatser.

Den refererade forskningen om hur resultaten i skolan ska förbättras – Hattie, McKinsey, Skolverket, Cambridge Primary Review, Ravitch, Fullan, Grosin, Wiliam och Vlachos – bygger på ett omfattande empiriskt material och mängder med enskilda studier. Ytterligare referenser är erfarenheterna från Nossebro skola i Essunga (där forskningsresultat kommer) och skolorna i Haninge kommun.

Det finns överensstämmelser mellan forskningsrapporterna. Men det finns också skillnader och förskjutningar i resultaten. En skillnad handlar om vad som undersöks. Hatties studie handlar om ungdomsskolan upp till att eleverna är 20 år. Skolverkets rapport handlar om den svenska grundskolan och McKinsey är en utvärdering av skolsystem, i huvudsak bestående av grundskola, men i vissa fall även skolor på motsvarande gymnasienivå. Övriga refererade forskare har främst haft sitt fokus på grundskolan, men några analyserar också skolor för äldre elever.

Många pedagoger, skolpolitiker och skolor hävdar att de bygger sina åsikter på vetenskaplig forskning. Ofta är dock kopplingen mellan vetenskapliga resultat och idéerna svag. Ibland beror detta på att idéerna tar utgångspunkt i ett snävt urval av forskningsresultat. I andra fall på att alltför långtgående slutsatser dras av forskningen.

Här är ambitionen att undvika förhastade slutsatser. Hellre överdriva reservationerna än komma med tvärsäkra slutsatser. Det går inte heller alltid att dra tydliga slutsatser, framför allt därför att forskningsresultaten ibland är motsägelsefulla och det är oklart hur de ska tolkas. Det råder vidare till viss del delade meningar om hur centrala begrepp som ”skolresultat” ska förstås. Dessutom kommer det ständigt nya forskningsresultat som justerar tidigare uppfattningar.

Ett annat problem är att slutsatserna här endast handlar om vad som ska ske i skolan för att öka kunskaperna. En annan fråga är *vilka* kunskaper och färdigheter som skolan ska lära ut. Svaret på den centrala frågan är betydligt mer ideologiskt och där kan forskningen inte ge några besked.

Alla dessa reservationer till trots är det ändå möjligt att formulera ett antal förslag och riktlinjer, även om de ofta blir allmänna, ibland svårtolkade och inte alltid särskilt tvärsäkra. Slutsatserna blir dessutom av olika karaktär, somliga är mer skolpolitiska, andra mer pedagogiska. Men det vore fel att dra en glasklar skiljelinje mellan vad som är skolpolitik och vad som är pedagogik, mellan vad politiker har ansvaret för och vad som ska lämnas över till skolpersonalen. Skolpolitiska reformer sätter nämligen ramar för pedagogiken. Skolpolitik handlar inte heller enbart om organisatoriska och strukturella förändringar. Skolpolitikens sätt att diskutera och förhålla sig till skolan har också en påverkan. Här finns en direkt länk mellan den skolpolitiska och den pedagogiska debatten.

Slutsatserna är en hårddragen sammanfattning. Många viktiga frågor utelämnas. I slutsatserna finns referenser till relevant forskning. Här pekas främst på forskning som särskilt tydligt lyft fram samma slutsatser.

Femton punkter för en svensk skola som ger eleverna bättre kunskaper

- 1) **Kompetenta lärare och ett fungerande samspel mellan lärare och elever.** Inget slår en skicklig lärare och ett fungerande samspel mellan lärare och elever. Vad som sker i klassrummet är långt mer avgörande än skolans yttre organisation. Detta är en

central slutsats som får starkt stöd av den refererade forskningen (Hattie, Skolverket, McKinsey m.fl.).

- 2) **En läroprocess präglad av höga förväntningar, tillit och öppenhet.** Lärarna ska fokusera på elevernas kunskap och i kombination med att de upprätthåller nära och förtroendefulla relationer till eleverna (Hattie, Skolverket, McKinsey, Fullan, Grosin m.fl.). Undervisnings- och lärandeprocessen ska vara synlig för både lärare och elever. Lärarna ska kunna se processen genom elevernas ögon och eleverna ska kunna se den genom lärarnas ögon (Hattie). Relationen mellan lärare och elever ska präglas av höga förväntningar, tillit och öppenhet, som gör eleverna orädda att fråga om saker de inte förstår (Hattie, Skolverket, Fullan, McKinsey, Grosin m.fl.).
- 3) **Feedback både till elever och lärare.** Lärarna måste ge feedback till *alla* elever. Men eleverna ska också ge återkoppling till läraren. Läraren ska stimulera en öppen diskussion om arbetsmetoder. Det behövs en kontinuerlig dialog om hur inlärningsprocessen framskrider (Hattie). Lärarna bör i större utsträckning diskutera med sina kolleger om *hur* de undervisar och vara öppna för att prova nya metoder. Lärarna behöver också ta del av varandras undervisning (Hattie, Fullan).
- 4) **En höjning av lärarnas kompetens och status.** Lärare behöver fortbildning. Såväl förbättrad ämneskompetens som pedagogisk och ämnesdidaktisk kompetens har positiv påverkan på elevernas resultat, men särskilt stark blir effekten av att utveckla lärarnas didaktiska kunskap. Höjning av olika kompetenser kan dock ge synergi-effekter, de är därför inte oberoende av varandra (Hattie, McKinsey, Skolverket m.fl.). Lärare bör vidare få koncentrera sig på undervisningen i klassrummet. Det är därför positivt om det går att avlasta lärarna från administrativt arbete (Hattie m.fl.). Vidare får reformer som definierar och stärker lärares och skolledares profession positiva effekter (McKinsey).
- 5) **Läraren ska styra undervisningen, men förklara vad syftet är med olika metoder.** Läraren ska behärska ett brett register av metoder. Det ska vara tydligt för eleverna vad syftet är med en metod, vad eleverna förväntas lära sig. Läraren ska inte lämna eleverna vind för våg med uppgifter de inte klarar eller förstått (Hattie, Skolverket, Cambridge Primary Review, Fullan).

- 6) **Ordning i klassrummet och ett förebyggande arbete mot mobbning.** Det krävs ordning och reda i skolan och i klassrummet för att undervisningen ska bli effektiv. För det krävs att skolan bedriver ett aktivt arbete för att förebygga och förhindra mobbning, kränkande behandling och diskriminering (Hattie, Skolverket, Grosin m.fl.).
- 7) **Utvärdering av resultat.** Uppföljning, utvärdering och bedömning av elevernas resultat är av avgörande betydelse för att höja kunskapsnivån. Utvärderingar och bedömningar kan vara av olika karaktär. En form med positiva effekter är formativa utvärderingar – där läraren utvecklar bedömningstekniken för att kunna anpassa undervisningen utifrån elevens behov (Hattie, Williams). En annan form är elevens egen bedömning av hur skolarbetet lyckas (Hattie m.fl.). Flera forskare betonar betydelsen av att lärare utvärderar varandra (Skolverket m.fl.). Andra centrala metoder är betyg och uppföljningar tillsammans med lärare och föräldrar etc. En kombination av flera av dessa metoder behöver användas. Även här behövs en anpassning efter ämnen och olika åldersgrupper (Skolverket m.fl.). En förutsättning för effektiva bedömningar är att staten formulerar tydliga utbildningspolitiska policydokument (McKinsey, Skolverket m.fl.). De utbildningspolitiska målen ska vara tydliga och högt ställda, de ska vara mätbara och genomsyra arbetet i skolan (Fullan).
- 8) **Samordnad uppföljning av elevernas kunskaper.** Det finns behov av samordnade system för att följa upp elevernas kunskaper (Skolverket, McKinsey, Fullan, Haninge kommun). En del forskning tyder på att övergripande uppföljning av elevernas kunskaper har särskilt stark effekt för att lyfta hyfsade skolsystem till att bli bra skolsystem (McKinsey). Andra erfarenheter pekar på betydelsen av att följa upp elevernas resultat redan från ett tidigt stadium, både för att få en samlad bild av elevernas kunskaper och för att kunna följa upp enskilda elever som hamnat på efterkälken (Haninge m.fl.).
- 9) **En balans mellan prov och undervisning.** Prov och tester kan vara av olika karaktär. De kan primärt syfta till att stödja den enskilde eleven i lärandet eller de kan primärt syfta till att mäta resultat för elever, klasser och skolor. I synnerhet i Storbritannien och USA har den sistnämnda formen av nationella prov och tester ökat kraftigt. Flera

forskare pekar på negativa bieffekter när denna typ av prov får för stor omfattning. Risken är att undervisningen smalnar av och alltför snävt inriktas på det som kommer på de nationella proven. Vidare finns risk för att en stor mängd nationella prov skapar en stress hos både lärare och elever, något som i sin tur kan skada inläringen. En slutsats är att det måste finnas en balans mellan undervisning och bedömning av eleverna (Cambridge Primary Review, Ravitch, Fullan). (Kommentar: Forskningen ger dock inget svar på frågan hur denna balans ser ut. Det går därför inte heller att dra någon slutsats om det råder en rimlig balans mellan prov och undervisning i den svenska skolan.)

- 10) En pedagogiskt aktiv skolledning.** Framgångsrika skolor kännetecknas av att rektor och skolledning förmår tydliggöra skolans mål och kommunicera dessa till skolpersonalen. Skolledningen ska vara en aktiv förändringsagent (Skolverket m.fl.). Skolledningen ska sätta ribban genom att ha höga förväntningar på resultaten (Skolverket m.fl.). Skolledningarna måste få tid och resurser för att kunna fungera som pedagogiska ledningar på skolan (McKinsey). Skolledningarna ska sätta kunskapsmålen i centrum, vara tydliga, kraftfulla och demokratiska (Grosin). Skolledningarna ska ge pedagogisk coachning med stöd av högt uppställda skolpolitiska mål och pedagogisk litteratur (Fullan). Det behövs vidare en kontinuitet i ledarskapet, det är positivt om de viktiga skolstrategerna sitter kvar länge på sina poster (McKinsey). När det gäller denna punkt finns samtidigt en viss spänning mellan forskare, några betonar i mindre utsträckning skolledningarnas betydelse (Hattie).
- 11) Mindre klasser i lägre årskurser.** Mindre klasser har generellt sett svaga positiva effekter på elevernas kunskap (Hattie). Däremot finns vissa belegg för att mindre klasser har positiva effekter i de lägre årskurserna (Skolverket).
- 12) Delvis olika strategier för att lyfta olika skolsystem beroende på vilken nivå systemen befinner sig på från början.** Olika verktyg har olika effekt beroende på vilken nivå skolsystemet befinner sig på vid startpunkten. I grova drag innebär slutsatserna att skolsystem som från början fungerar dåligt (i hans studie ingår även skolsystem i utvecklingsländer) har behov av mer ekonomiska resurser, koncentration på elevernas läsförmåga och kunskaper i matematik, förbättrad lärarutbildning och övergripande satsningar på utvärderingar och uppföljningar av elevernas resultat utifrån

fastställda mål. För att lyfta skolor från bra eller framstående till excellenta är det nödvändigt att utveckla lärandet i klassrummet, att höja förväntningarna på eleverna, att använda olika metoder för lärandet, att experimentera, att lärarnas status och kompetens höjs och att skolledningarna deltar aktivt i det pedagogiska och didaktiska arbetet. För att sammanfatta: När skolor/skolsystem fungerar dåligt kan det behövas extra resurser och central styrning för att uppnå förbättringar. Men ju bättre skolor fungerar desto mindre betydelse har ytterligare ekonomiska resurser och desto större betydelse har de lokala initiativen för att utveckla lärandet i rätt riktning, även om skolorna kan behöva stimulans utifrån för att hamna på rätt kurs (McKinsey).

13) En sammanhållen grundskola – nej till nivågrupperingar. Forskningen ger starka belägg för att en sammanhållen skola – och då i synnerhet grundskolan – ger positiva effekter på elevernas lärande. En orsak till att det är negativt med nivågruppering är att skolans förväntningar på eleverna i mer lågpresterande grupper blir lägre. Nivågrupperingar riskerar också att leda till lägre ”tryck” från kamrater (Hattie, Skolverket). Däremot kan vissa elever under perioder behöva särskilt stöd i exempelvis läsning eller matematik. Flera forskare betonar betydelsen av omfattande och relevant stöd till elever med inlärningssvårigheter (Hattie, Skolverket, Fullan m.fl.). En sammanhållen skola underlättar också möjligheten att genomföra nationella satsningar för att förbättra utbildningssystemet (McKinsey). Det finns exempel på skolor där tanken på en sammanhållning drivits ytterligare steg. I stället för att plocka ut elever med särskilda behov i specialgrupper har specialpedagogerna plockats in i de ordinarie klasserna. Idén går under benämningen ”inkluderande” pedagogik (Nossebro skola). Något annat än nivågruppering är acceleration, att elever som ligger långt framme i studierna har möjlighet att studera fortare än andra. Det har positiva effekter på det samlade skolresultatet (Hattie).

14) Motverka segregation, marknadstänkande inom skolsystemet och att elever slentrianmässigt byter skola. Det går inte att dra några entydiga slutsatser om hur den svenska skolvalsreformen (det fria skolvalet + skolpengen + etableringsrätt för friskolor) påverkat resultaten i skolan. Det finns en överrepresentation av elever med gynnsam bakgrund, framför allt högutbildade föräldrar, i fristående skolor, vilket drar upp medelbetygen. Samtidigt visar forskningsresultaten att skolvalsreformen åtminstone i viss grad bidragit till att öka segregationen. Exakt vilken betydelse som -

skolvalsreformen har haft för att öka segregationen går dock inte att avgöra eftersom även den ökande bostadssegregationen också bidragit till en starkare elevsegregation. Den ökande segregationen har framför allt bidragit till att öka kunskapsklyftan mellan olika elever, men den har förmodligen också haft en negativ effekt på det samlade skolresultatet (Skolverket, Vlachos). En del forskning framhåller att den fria etableringsrätten av skolor kan leda till större krav på statlig detaljstyrning för att kontrollera verksamheten vid friskolor (Vlachos). En sådan detaljstyrning kan samtidigt få negativa effekter på skolsystemet i dess helhet (Cambridge Primary Review, Ravitch, McKinsey m.fl.). Flera forskare framhåller samtidigt att finansieringsform och ägarstruktur i skolan varken har positiva eller negativa effekter (Hattie). Forskningen visar däremot att ”byte av skola” för det mesta har negativa effekter på elevernas skolresultat (Hattie). En bidragande förklaring till korrelationen kan dock vara att elever som tenderar att misslyckas oftare byter skola än andra.

- 15) Skolan går att förändra.** Alla skolsystem, oavsett på vilken nivå de befinner sig från början, kan utvecklas och bli mer framgångsrika. Inom en period av sex år kan alla skolor drastiskt förbättras och elevernas kunskaper öka (McKinsey).

14. Hur gå vidare?

De riktlinjer för en skolpolitik för ökad kunskap i skolan som presenteras ovan innehåller inga konkreta krav. Det är avsiktligt. För det första är målet att resultaten ska vara forskningsnära, det gör att de blir mer allmänna till sin karaktär. För det andra är inte syftet med denna skrift att formulera ett skolpolitiskt program. Nu är det upp till politiska partier, fackföreningar, folkrörelser och enskilda medborgare att själva dra slutsatser. Vad i det som görs i dag är rätt? Vad är fel? Vad borde göras i stället?

15. Referenser och litteraturtips

A) Om hur lärandet kan bli mer effektivt: Kärnan i denna studie är kapitel 3–11 som handlar om forskning om faktorer som påverkar elevernas resultat i skolan. Tre forskningsrapporter ägnas särskilt stort utrymme:

- *Visible Learning*, John Hattie, Routledge, 2009.
- *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola*, Skolverket, 2009.
- *How the world's most improved school systems keep getting better*, McKinsey, 2010.

Därutöver beskrivs resultat från följande forskargrupper/forskare: Cambridge Primary Review, Diane Ravitch, Michael Fullan, Lennart Grosin, Dylan Wiliam och Jonas Vlachos.

För den som vill fördjupa sig ovan nämnda forskning rekommenderas följande:

- **Hattie:** De två tydligaste sammanfattningarna av Hatties forskning är skriften *Ingen slår en skicklig lärare*, Skolverket (2010). (Se avsnittet *Synligt lärande – undervisningsprocessen gör skillnad*, som bygger på ett föredrag av Per Kornhall, undervisningsråd vid Skolverket) samt *PM om Visible Learning* (2010) skrivet av Jessica Lindvert vid Skolverkets Versstab. Den senare kan laddas ner från:

http://www.hb.se/wps/wcm/connect/?MOD=PDMProxy&TYPE=personalization&ID=NONE&KEY=NONE&LIBRARY=%2FcontentRoot%2Ficm%3Alibraries%5B7%5D%2FPED%2Fdokument%2FRUC%2FForskningsspridning&DOC_NAME=%2FcontentRoot%2Ficm%3Alibraries%5B7%5D%2FPED%2Fdokument%2FRUC%2FForskningsspridning%2FJohn+Hattie+Synligt+lärande.extern.pdf&VERSION_NAME=NONE&VERSION_DATE=NONE&IGNORE_CACHE=false. Vidare har Sveriges

Kommuner och Landsting (SKL) tagit fram en skrift och ett studiematerial om Synligt lärande. Båda kan laddas ner från SKL:s hemsida:

http://brs.skl.se/skpubl/index.jsp?http://brs.skl.se/skpubl/publdoc.jsp?searchpage=dummy&search_titn=%2240008%22&db=KATA&from=1&toc_length=20&currdoc=1.

Ett underlag för denna studie har vidare varit en intervju med Per Kornhall, undervisningsråd vid Skolverket (19 augusti 2011).

- **McKinsey:** Konsultfirman McKinsey har givit ut en sammanfattning av originalrapporten. Den heter *How the world's most improved school systems keep getting better – Executive Summary* (2010).
- **Skolverket:** Även Skolverket har givit ut en skrift som sammanfattar den tjocka originalrapporten. Sammanfattningen heter *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika rapporter. Sammanfattande analys*, Skolverket (2009).
- **Cambridge Primary Review**, se hemsidan: www.primaryreview.org.uk. En sammanfattande rapport, *Introducing The Cambridge Primary Review*, kan laddas ner från hemsidan: www.esmeefairbairn.org.uk/docs/CPR-booklet_low-res.pdf. En aktuell bok som till stora delar utgår från Cambridge Primary Review är *Kunskapsbluffen*, av Magnus Engen Marsdal, Förlaget Manifest (2011),
- **Diane Ravitch:** Hennes uppmärksammade bok heter *The Death and Life of the Great American School System – How Testing and Choice Are Undermining Education*, Basic Books (2010).
- **Michael Fullan:** Se hans hemsida: www.michaelfullan.ca. Därifrån är det också möjligt att ladda ner studien *Learning is the Work* (2011).
- **Lennart Grosin:** Se framför allt *Skolklimat, prestation och anpassning i 21 mellan- och 20 högstadieskolor*, Stockholms universitet (2004). I flera artiklar finns Grosins tankegångar sammanfattade. En artikel han själv har skrivit är *För en effektiv och jämlik skola*, som finns publicerad i tidskriften *Socialistisk Debatt*, nr 3-4/2007.
- **Dylan Wiliams:** Se framför allt boken *Embedded Formative Assessment*, Amazon (2011). Mer information finns också på Dylan Wiliams egen hemsida: www.dylanwiliam.net.
- **Jonas Vlachos:** Det forskningsbidrag som har relevans för det här sammanhanget heter *Friskolor i förändring* och ingår i antologin *Konkurrensens konsekvenser – Vad händer med den svenska välfärden?*, SNS, red. Laura Hartman (2011). Se även hans kommentar angående studien på bloggen: <http://ekonomistas.se/2011/12/01/rapport-fran-en-sns-konferens-om-friskolor>.

B) Om Nossebro skola och skolorna i Haninge kommun: Texten bygger på intervjuer med Mats Öhlin, chef för barn- och utbildningsförvaltningen (20 augusti 2011) och Bengt Persson, professor i specialpedagogik vid Högskolan i Borås (25 augusti 2011). Både Mats Öhlin och Bengt Persson har fått lämna synpunkter på texterna i denna studie. En rad tidningsartiklar tar

upp utvecklingen av skolorna i Haninge, se exempelvis ”Gemensamma mål fick Haninges skolor att rycka upp sig”, DN (2009-12-07). När det gäller framgångarna vid Nossebro skola pågår ett forskningsprojekt vid Högskolan i Borås. De första resultaten kommer att presenteras under våren 2012.

C) Om de svenska elevernas försämrade studieresultat:

- Studien PISA 2009 kan laddas ner från OECD:s webbsida (http://www.oecd.org/document/61/0,3746,en_32252351_32235731_46567613_1_1_1_1,00.html).
- En sammanfattning av resultaten från PISA 2009 plus olika kommentarer om PISA finns på Skolverkets webbsida (http://www.skolverket.se/statistik_och_analys/2.4565/2.4568/sverige-tappar-i-bade-kunskaper-och-likvardighet-1.96011).
- En översikt av de försämrade elevresultaten finns även i Skolverkets nyhetsbrev, nr 9 december 2010. En artikel på samma tema är Vad händer i svensk skola?, skriven av Skolverkets tidigare generaldirektör Per Thullberg, Tiden, nr 5/2010. I texten refereras även till Nationella utvärderingen av grundskolan 2003, NU-03, Skolverket 2004. Se även Resultaten sjunker i de svenska skolorna, Anne-Marie Lindgren, Arbetarrörelsens tankesmedja, Snabbanalys 23, december 2010.

D) Om de sociala konsekvenserna av att elever misslyckas i skolan: *Social rapport, 2010*, kapitel sju ”Skolbetyg, utbildning och risker för ogynnsam utveckling hos barn”), Socialstyrelsen, 2010.

E) Ytterligare skrifter etc: Utöver dessa referenser finns ytterligare studier och forskning som kan rekommenderas som ligger i linje med denna rapport:

- Studien *Att lära av de bästa – en ESO-rapport om svensk skola i ett internationellt forskningsperspektiv* (ESO 2011:8) ger författaren Johannes Åman en värdefull översikt av forskningsläget när det gäller kunskaper i den svenska skolan. En fördel med studien är att den också kritiskt granskar forskningen och forskningsresultaten. Många av Johannes Åmans slutsatser understryker det som lyfts fram i den här rapporten. Han avslutar sin sammanfattning på följande sätt: ”Det är i klassrummet, vid lärarnas dag-

liga möten med eleverna som det avgörs om Sverige ska vara en medelmåttig skoloration eller tillhöra de allra främsta.”

- I studien *Den svenska utbildningspolitikens arbetsmarknadseffekter: vad säger forskningen?*, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering, 2010:13, framhålls betydelsen av lärarkompetens.
- I översikten *Vad fungerar? Resultat av utvärdering av metoder mot mobbning*, Skolverket, 2011, redovisas vilka metoder och verktyg som är mest effektiva för att förebygga och åtgärda mobbning och kränkande behandling i skolan.
- Skolinspektionen håller på med en granskning av orsakerna till att allt fler föräldrar gör anmälningar till myndigheten. En förklaring Skolinspektionen pekar på är att föräldrar fått en starkare roll i skolan på bekostnad av lärarna eftersom det blivit enklare att flytta elever från skolor om föräldrarna/eleverna är missnöjda med undervisningen. En presentation av granskningen finns i artikeln ”Allt vanligare att skolor anmäls”, SvD, 4 september 2011.
- I *Hets! En bok om skolan*, Sven-Eric Liedman, Albert Bonniers förlag, 2011, ger idéhistorikern Liedman en dyster översikt av den svenska skolans nedgång. Det finns många teser och trådar i boken, men en är att skolan hamnat i händerna på administratörer som ser som sin uppgift att utbilda entreprenörer. Liedman vill befria skolan från det administrativa oket och i stället ge utrymme för bildning och kritiskt tänkande. Han tror dock inte att det blir enkelt att ändra skolans inriktning. Möjligen kan vi få en bättre skola år 2030.
- Om debatten inom arbetarrörelsen om skolan, se promemorian *Vad ska arbetarrörelsen göra åt skolan?*, ABF Stockholm, 2011 (http://www.abfstockholm.se/_pdf/2011/Ref_Arbetarr%F6relsen%20och%20skolan.pdf).